

Історичний проект «Радянське минуле (пере)осмислення історії»

Тема: Історія мого села Верба у віддзеркаленні історії моєї країни.

План

1. *Куди ходив Кобзар.*

2. *Танкова битва неподалік мого села. На чиєму боці перевага?*

3. *Визволення, чи окупація?*

Я народився в селі з красномовною назвою ВЕРБА. У 1846 році в моєму селі Верба у складі Археографічної комісії побував Т. Г. Шевченко. З покоління в покоління передається розповідь про те, як, мандруючи з Верби у Дубно, зупинився, присів біля кринички Кобзар. Напився джерельної води – і пропала втома. Надав йому той цілющий струмок сили. Тарасовою криницею називають джерело біля села Підлужжя...

«Із Крем'янца пішов я через село Верби в Дубно, а із Дубна на Остріг, Корець...» - в підтвердження подорожі писав Тарас в повісті «Варнак». (1)

До початку Другої світової війни моє село перебувало під польською окупацією. 17 вересня 1939 року, згідно таємного протоколу до пакту Молотова-Ріббентропа, війська Червоної армії перейшли польський кордон, що встановлений за Ризьким миром (1921 р.) по лінії річки Збруч – м. Острог – м. Корець – м. Олевськ – м. Барановичі. В моєму селі, як і в інших населених пунктах Західної України, було встановлено радянську владу. В 1940 році село **Верба** стає **центром** Вербського району новоутвореної Ровенської області. А в 1959 році Вербський район приєднано до Дубенського району.

До війни з нацистською Німеччиною тут були: відділення поліції, військова частина, та відділок КДБ. В селі було спокійно, селяни здебільшого займались підсобним господарством. Однак, всіх насторожувала чутки, що більшовики будуть створювати колгосп, а землю у селян відберуть. (2)

В роки Другої світової війни моє мальовниче село охопили події, що несли руйнування, смерть, злидні, горе для односельчан.

2. Вивчаючи історію України ХХ століття, ми довідались, що СРСР вступив у Другу світову війну 17 вересня 1939 року, згідно таємного протоколу до пакту Молотова-Ріббентропа (від 24 серпня 1939 р.) - порушивши польський кордон, ввів свої війська на територію Західної України і Західної Білорусії. А підписання 28 вересня 1939 року Договору про дружбу й кордони між Німеччиною та СРСР підтвердило факт вступу Радянського Союзу у війну, до того ж в якості союзника нацистської Німеччини. Аналізуючи подальші події, зокрема напад Німеччини на СРСР 22 червня 1941 року, приходимо до висновку, що **договори , в тому числі і договір про ненапад, підписувались виключно з метою введення супротивника в оману та подальшого їх порушення.** Вже в перші дні війни зіткнулись у смертельному протистоянні дві, тепер уже ворожі військові угруповання, бойові підрозділи Вермахту і Червоної Армії.

Розпочавши війну 22 червня, фашисти буквально за кілька днів уже були на теренах нашого краю. Що-правда, просувалися вони не парадними колонами, а з запеклими боями. А от про те, що найбільша танкова битва відбувалась на околицях мого села Верба, я знав ще з раннього дитинства з розповідей дідуся та односельчан.

Читаємо скупі рядки в підручнику «Історія: Україна і світ», 10 клас, автори: М.М. Мудрий, О.Г. Аркуша. Німецькі танкові дивізії швидко подолали опір Червоної армії. Вони рухались територіями, на яких радянські війська навіть не мали за що зачепитися – ані за оборонні споруди, ані за симпатії населення. Те, що Сталін вважав великим успіхом – приєднання нових територій за пактом Молотова-Ріббентропа – виявилось пасткою. За три тижні вермахту вдалось просунутися на схід на 300-600 кілометрів по всьому фронту.

Непродумані контратаки, до яких вдавалось радянське військове керівництво, призводили до оточень (так званих котлів) і тільки посилювали розпач та настрій поразенства. Таким був, зокрема, танковий контрнаступ у районі Луцьк-Броди-Рівне в останні дні червня. Далі стало ще гірше... (3)

Танкова битва під Бродами (відома також як **битва під Дубном , битва за Дубно—Луцьк—Броди, 23—29 червня 1941).** У битві з обох сторін взяло участь до 4000 танків. З радянського боку були задіяні 3128 танків усіх типів - від легких БТ і Т-26 до модернізованих КВ-2 та Т-34, яких налічувалося понад 800 одиниць. З німецького боку — близько 800 танків та САУ, з яких 450 танків Pz.III і Pz.IV . Вона вважається найбільшою танковою битвою у світовій історії.(4)

Про запеклість боїв читаємо вражаючий фрагмент, описаний Григорієм Пенежко «**Записки советского офицера**» зі спогадів бригадного комісара, замполіта 8-го механізованого корпусу Миколи Попеля : «...вгорі в сонячній блакиті щось раптом сталося: начебто розійшлося густе фіолетове чорнило. Гігантські фіолетові стрічки проштрикують небо, згинаються над нашими танками, що мчали в атаку. Зліва, звідти, де все бризкає сонцем, доноситься гуркіт, здається,

що там скидають листове залізо, і близько від мене свистить снаряд, що пролітає в бік лісу.(5)

Командувач 8-го мехкорпусу генерал-лейтенант Дмитро Рябишев у своїй книзі «Перший рік війни» згадував: «Коли вийшли з-під артобстрілу і зупинилися, я виліз із танка і не взнав броньованого друга: башту заклинило, дуло гармати пошкоджене... На броні ми нарахували 16 прямих влучень снарядів. На щастя, ходова частина і керування були справні, машина могла рухатися своїм ходом. Пересівши в танк «КВ», я поспішив на командний пункт корпусу, який продовжував залишатися на узліссі південно-західніше Ситного. Там з радістю поінформував начальника штабу про успішний прорив і, зробивши необхідні розпорядження, негайно попрямував до центру зробленого нами пролому на шосе Броди – Дубно. (6)

Танки СРСР

BT

T-26

T-34

КВ-2

Абревіатура *КВ* означає «Климент Ворошилов» — офіційна назва серійних радянських важких танків випуску 1940-1943 рр., названих на честь військового і політичного діяча Климента Ворошилова. Індекс 2 означає другу модель в серії танків КВ. Вага снаряду до 50 кг.

Танки НІМЕЧЧИНИ

Panzerkampfwagen (Pz III)

використовувалися на всіх театрах військових дій — від Східного фронту до африканської пустелі, всюди користуючись любов'ю німецьких танкістів. Зручності, створені для роботи екіпажу, можна було вважати взірцем для наслідування. Їх не мав жоден радянський, англійський чи американський танк того часу. Прекрасні прилади спостереження та

прицілювання дозволяли PzKpfw III успішно боротися з потужнішими Т-34, КВ-1 та Matilda в тих випадках, коли останні не встигали його виявити.

Panzerkampfwagen IV (PzKpfw IV або Pz-IV)

— німецький середній танк періоду Другої світової війни. Був основним й наймасовішим танком Вермахту. Для німецької армії він мав таке ж саме значення, як Т-34 для СРСР та М4 Sherman для США. Постійне вдосконалення бронювання й озброєння танку дозволяло йому

протягом усієї війни бути їм гідним конкурентом.

Не зважаючи на перевагу СРСР в танках (3128 шт.) проти Німецьких (800 танків та САУ) битву війська Червоної Армії програли. Чому програли?

Приходимо до висновку, що радянські танки мали потужніше озброєння: гармати мінімум 45 мм, а на Т-34 і КВ-1 – 76 мм. Особливо ці два останні танки мали потужнішу броню. Німецькі Panzerkampfwagen III і IV мали гармати калібру 37 і 75 мм. А проте, вони мали одну перевагу. У башті цих танків сиділо не два члени екіпажу, а три – плюс окремо виділений, звільнений від усіх інших обов'язків командир. Командир, який мав командирську башточку з

приладами спостереження, який не був зайнятий ні наведенням гармати, ні жодними іншими обов'язками, а винятково керував машиною в бою. У радянському танку, навіть у Т-34, у башті перебувало дві людини. І командир, крім обов'язків по управлінню в бою, ще й був навідником гармати. Відтак його увага розосереджувалася, він не міг ефективно використовувати весь потенціал своєї машини.

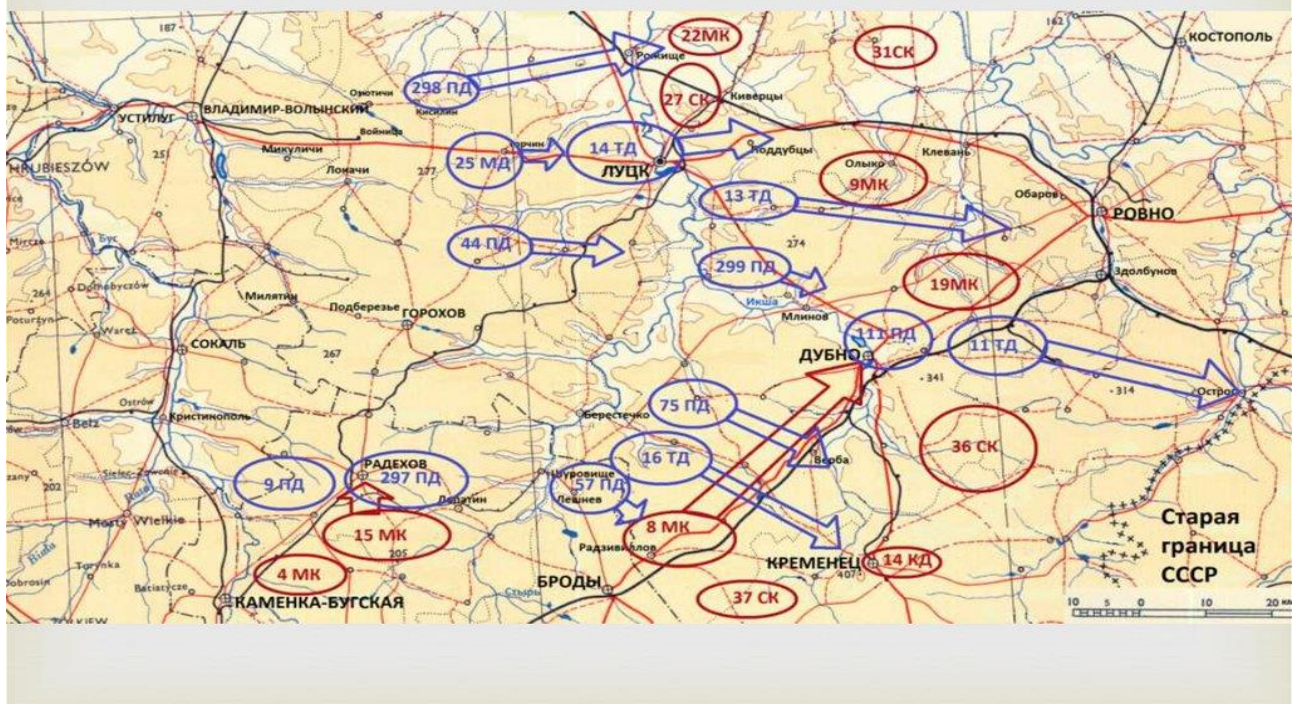
До того ж радянські механізовані корпуси – тисяча танків в кожному за штатом – мали вкрай мало артилерії, недостатньо піхоти і сил забезпечення. В мирний час вони мали обмаль допоміжної техніки, яка повинна підвозити боєприпаси, паливо, забезпечувати перевезення ремонтних бригад. Вся ця техніка мала прийти з народного господарства в результаті мобілізації. Зрозуміло, що 23 червня у Західній Україні мобілізацію провести просто фізично не встигли.

Україна. Підбитий радянський танк KV-2 біля Дубна, на якому зроблені написи німецькою мовою і вказано день – 29 червня 1941 року. (7)

Але, якщо суто на чисельність дивитися, то в Червоної армії величезна перевага в танках. Зокрема, напередодні війни Київський та Одеський військові округи, які утворили пізніше Південно-Західний фронт, мали десь 8 тисяч танків. Протистояла їм німецька група армій «Південь» – близько 1200 танків... – **Саме в районі Броди-Дубно-Луцьк була в 4 рази перевага.** А загалом на території України перевага була ще більшою. Але тут ми підходимо до ще одного важливого моменту – управління військами і концентрація сил у місці головного удару. Розглядаємо і аналізуємо карту бойових дій в «трикутнику» Луцьк-Рівне-Броди.

Карта бойових дій

Власне, що за битва у цьому «трикутнику»? Це спроба зупинити прорив німецьких танкових сил. Якщо ми уявимо межу Волині і Галичини, то там між фронтами радянських армій утворився розрив десь у пів сотні кілометрів. От у цей розрив увійшла німецька танкова група. Рухалися німці майже прямо на схід. Основні сили механізованих корпусів радянського Південно-Західного фронту перебували від цього місця прориву далі на південний захід, на території Галичини. Тобто, уявіть собі: ви стоїте обличчям до противника, а він раптом опиняється у вас за правим плечем. Для того, щоб відбити його, вам треба розвернутися і наступати якби назад. Ось це і мусили робити радянські механізовані корпуси замість наступу на захід, на територію окупованої Польщі...

Німецькі солдати оглядають радянський важкий танк Т-35, підбитий на трасі селища Верба.

Про поховані ілюзії описано в дослідженні - **Парнікоза І. Ю. «Танкова битва на Волині, або як було втрачено Україну».** Безглузді контрудари буквально поїдали танкові сили Червоної армії. Чого наприклад досягнув 8-й корпус Рябишева, що з боями прорвався через болотисту місцевість до Берестечка, нікого там не знайшов і вимушений був через розпорошення сил втратити групу Попеля в оточенні біля Дубно, сам потрапити в оточення, а потім з боєм прориватися на вихідні позиції? Зрозуміло, що являв собою цей корпус в результаті таких боїв. Але найсумнішим є те, що в ході контрударів більшість танків було втрачено не в бою. Сотні танків було підірвано при відступі. Адже шалено атакуючи, командири не потурбувалися про своєчасний підвіз пального, хоча в умовах хаотичної конфігурації наступаючих частин та великого різноманіття машин, що входили до їх складу це було майже неможливо. Тільки 22-й мехкорпус за п'ять днів боїв з 26 червня втратив 119 танків (58 з них підірвано).

Зрештою, Попель, що відчайдушно бився під Дубно, змушений був кинути свої танки (60 штук), що залишилися без пального, і в піших порядках виходити з оточення. Через три тижні він вивів з оточення в районі Білокоровичів 1778 людей – все що залишилося від шести полків.(8)

3. Після програної танкової битви, радянські війська відступили на схід. Люди в селах бачили гори металобрухту і бездиханних тіл, та могли лише сподіватись вижити після цього пекла на землі. На наших землях встановлено німецький окупаційний режим, що тривав до весни 1944 року. Допоки ми не визволилися від нациського терору, багато молодих людей німці вивезли до Німеччини, багатьох закатували, розстріляли. Влітку 1942 року окупанти схопили 350 жителів ВЕРБИ і розстріляли. Після війни в селі виявили три ями з останками вбитих односельців.

Але жертви були б в рази більшими, на думку очевидців тих подій, якби не участь двох односельчан: Іван Нечипорук, призначений німцями, староста села таємно попереджав молодь про заплановані облави. Багатьом вдалось заховатись і уникнути вивезення на каторжні роботи в якості оstarбайтерів. Після війни він був засуджений на 10 років ув'язнення в радянських таборах за співпрацю з окупантами. «Ворог для СРСР, але герой для своїх» - такими словами старосту Івана Нечипорука згадували на застіллях, та й просто у розмові «не злим тихим словом».

Сільська дівчина Льоля, дочка панського управителя, мала хорошу освіту, а головне, знала німецьку мову і була перекладачем у німців. Їй також вдавалось вивідувати таємну інформацію і застерігати жителів свого села про небезпеку. Коли розпочали наступ радянські війська в 1944 році, Льоля разом з німцями втікала до Німеччини. Пізніше переїхала до Англії, де й померла. І дотепер проживають у моєму селі нащадки цих героїв, героїв локального роману тих часів.

У роки війни багато наших земляків вступили добровольцями до лав УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ і мужньо боронили наш край від окупантів - німецьких, а потім – московських.

З розповіді жительки села Назарук Марія Василівна, 1942 року народження: « Ми ще були дітьми. Одного разу в полі, побачивши групу людей, сховалася з сусідкою у сіно бо не знали хто це. Коли вершники зупинили своїх коней біля сіна один з них нас помітив та пальцем показав зачайтися. Сам швидко сів на коня та поспішив геть, закликаючи інших за собою. Признали свого земляка і були йому вдячні, що так прагнув нас оберегти та довгий час про це мовчали, бо знали, що він пішов до лісу і воював як український повстанець».(8)

Односельці долучалися до УПА двома шляхами: або мобілізація, або добровільний вступ до лав війська.

Основною проблемою для воїнів УПА була зброя і боєприпаси. Поки велися бойові дії на території України, зброю було легше дістати: як в наслідок нападів на обози воюючих сторін, так і в наслідок різних локальних домовленостей - в обмін на нейтралітет, в обмін на їжу. Зафіксований навіть випадок коли упівці під виглядом червоних партизанів отримували зброю з радянських військових складів. Провіантом здебільшого забезпечувало місцеве українське населення. Медикаменти

та одяг були найбільшою проблемою. Одяг могли шити у майстернях, або примушували це робити місцеве населення.

Після закінчення війни жителі мого села стали вільні від теорії расової винятковості німців, і гноблення зі сторони поляків. Та на зміну одним гнобителям прийшли інші! Радянська влада також зробила багато поганого нашому народові. Із розповіді мого дідуся Назарука Петра. 1942 року народження про політику колективізації: - «Прийшли совєти, забрали землю, 15 соток лишили. Як тут корову, коней, птицю і себе прокормиш?» Але дід знав, що ще й за тим повернуться, і швиденько коней та корову продав. Тримав у скрині документи на землю, кажучи: -«Бережіть ось ці документи тут все на землю, на нашу землю, де я і предки піт лили. Дасть Бог, за пару років і знову влада зміниться. Так от, а в нас земелька!»

Радянізація західноукраїнських земель супроводжувалася насильством і терором над мирним населенням, відловлюванням і розстрілами борців за незалежну Україну, арештами і засланнями до Сибіру та на крайню Північ членів їх родин. Біля відділку КДБ (сьогодні дім молитви у центрі села) убитих воїнів УПА спирали під будівлю, скликали людей для впізнання. Якщо це виявлявся чийсь рідний, то його сім'я підлягала вивезенню. Та не всі здавали своїх знайомих, замовчували інформацію.

Дійсно багатьох, вчителів, агрономів, адміністраторів голів сільрад, повстанці і підпільники вбивали. Це було зв'язано з тим, що, прибуваючи в регіон, вони давали підписку про співпрацю з органами радянської держбезпеки і були, крім всього іншого, донощиками формували списки людей для депортацій. Тому їх і знищували. Їх попереджали що непотрібно співпрацювати з радянською владою, якщо вони не діяли активно проти підпілля, то спокійно працювали. По моєму селі та окрузі ходила звістка про новоприбулу вчительку із східної України, яка учителювала в сусідньому селі. Її смерть налякала багатьох та застала мирне населення того часу, не розібравшись, ненавидіти бандерівців.

А пізніше стало відомо про «криницю смерті». За словами жительки села, Софії Мартинюк: «До цієї криниці звозили з усього повіту. Тут спочиває мій брат Ткачук Сергій Никифорович. Його псевдо було «Скакун». І тут спочиває моя тітка Ткачук Зося Іванівна. А дядько загинув на фронті. І за те, що дядько воював на фронті, її закатували, вивезли сюди, кинули в криницю. Багато тут наших односельців. Моя покійна мама нарахувала з нашого села, з округи - 47 людей. Вони їх ловили і катували тут, у Пащисі (назва хутору). Там клуня Чайки. Там їх били так, що кров по стінах лилася. Вони ще були молоді – по 17-18 років... За те, що вони служили Україні, їх називали націоналістами».

Софія Мартинюк каже, що цей загін спеціально знищував «передову молодь, найбільш активних і енергійних», видаючи себе за бійців УПА.

Важкі були часи... Люди часто помилялися: хто ворог, а хто свій. Кому вірити, а кого остерігатися. Хто служить нації, хто – радянській владі, а хто - своїм інтересам.

У 1944 р. запрацювала середня школа (14 класів) та вечірня школа. У перші повоєнні рр. в селі діяли лікарня і поліклініка, пологовий будинок, будинок культури та бібліотеки. Люди на цій території отримали змогу навчатися, до того ж, рідною мовою. Всі, хто вимушено змирився з радянським режимом, почувалися в уявній безпеці.

Гоніння та яскраво виражену ненависть, або неприязнь радянські органи влади замінили страхом бути вивезеним у Сибір, ув'язненим чи розстріляним. Ніхто не виступав проти влади, а хто не корився, на тих чекали розправи.

Часто можна зіткнутися з упередженим ставленням до воїнів УПА, начебто вони тероризували населення, убивали кого попало, тощо. Такі історії більше схожі на вигадані комуністичною партією легенди, бо повстанці були основними ворогами СРСР й у післявоєнні роки і боротьба з ними велася будь-якими способами. За два роки діяльності перевертні банди Сафата знищили близько півтисячі людей, підтверджує історик Андрій Жив'юк. На території Західної України станом на 20 червня 1945 року в Західній Україні було створено 1567 таких спецгруп, 49 із яких діяли на території Рівненщини.(10)

Микола Руцький, син воїна УПА на псевдо «Довбуш», посилаючись на розповіді батька, проводив дослідження документів розсекречених архівів КДБ, серед яких і звіт про боротьбу з українських Рухом опору. Він видав книгу про діяння спеціального створеного задля дискредитації національно-визвольного руху проводу НКВС-МГБ «Схід», 47 груп якого діяли під виглядом УПА.(11)

Висновки

Історія дає нам приклади, з яких ми маємо робити висновки. Висновки які допоможуть нам побудувати світле майбутнє.

Війна проти УПА також була братовбивчою. Помер не один українець як за свободу, так і за комуністичну ідею. Для України історія Другої світової війни довгі роки подавалася крізь призму російського бачення, де озвучувалося, що перемога ледь не одноосібно була здобута російською армією.

Однак головні причини колосальних втрат українців — це украї жорстокі методи війни, а також специфічна радянська воєнна стратегія, яка спиралася на чисельну перевагу в людях над ворогом та допускала масові втрати, часте нехтування життям конкретного військовослужбовця. Під час вигнання нацистів із України відновилися масові мобілізації її мешканців до радянських військ. Українців нерідко кидали в бій наспіх, латаючи дірки в радянських регулярних військах. Не обмундированих, часто незброєних бійців, називали «чорносвітниками», або «чорною піхотою», бо це ж були солдати одного дня. Перший бій для яких часто ставав останнім... Це був по-справжньому цинічний крок керівництва СРСР. За радянських часів існування «чорносвітників» заперечували. Тай зараз поговоривши з фанатиками, які хочуть повернутися в СРСР все, що можна сказати проти СРСР заперечується, а мільйони вбитих ігноруються ними. Але, на противагу ставлять воїнів УПА які простий народ без причини не вбивали. Також дорікають за контакти керівників повстанських формувань з Німеччиною, а Пакт Молотова і Ріббентропа з таємним протоколом не беруть до уваги. Людина, як така, владою не цінувалася - це був ресурс для використання.

Ми бачимо, що населення було залякане та тричі обмануте. Історія писалася для вигоди СРСР. Ідентифікація себе, як окремого українського народу, каралася. На противагу цьому висувалася теорія «братніх народів». І до цих пір червона чума виливається для нас трагічними наслідками – війною третього тисячоліття. Путінська Росія прагне знищити з лиця землі наш український народ і нашу державу Україну. Однак, про цю трагедію ми будемо писати в наступній нашій красназнавчо-пошуковій роботі.

Література:

1. А.Семенюк Дубенщина. Історичний путівник, м. Дубно – 2000 . с.4,5
2. Історія міст і сіл Української РСР : в 26 т. Тронько П. Т. (голова) [та ін.] ; Ін-т історії АН УРСР. – Київ, 1973
- 3 Історія: Україна і світ 10 клас М.М. Мудрий, О.Г. Аркуша (Нова програма 2018) (інтегрований курс, рівень стандарту), К. «Генеза» 2018, ст. 232
4. ВІКІПЕДІЯ Тánкова бítва під Бродами
- 5.Пенежко Григорий, Записки советского офицера, <https://libking.ru/books/nonf/nonf-biography/42116-grigoriy-penezhko-zapiski-sovetskogo-ofitsera.html>
- 6.Рябышев Д. И. Первый год войны. —М.: Воениздат, 1990. — 255 с. — (Военные мемуары). / Литературная запись В. М. Зоткина. — ISBN 5-203-00396-3.(рос.)
- 7.Про що нагадали унікальні фотографії з села Ситного 1941 року, <http://www.vko.ru/DesktopModules/Articles/ArticlesView.aspx?tabID=320&ItemID=170&mid=3043&wversion=Staging>
8. Спогади жительки села Назарук Марія Василівна, 1942 року.
- 9*Парнікоза І. Ю.* Танкова битва на Волині, або як було втрачено Україну. Київ. «ХайВей». 27.06.2011
10. Валентина Одарченко Міфічні «бандерівці». Правда про Сафатову долину Радіо «Свбода», 2014 р.
11. Валентина Одарченко Убивали, називаючись УПА. Свідчення про звірства НКВС. Радіо «Свбода», 2017 р.